

a dochází u nás tato hodnota všech hodnot, — toť bída dneška, která se provaluje již i poloslepým očím jako pokořující malomocenství.

Ethického člověka pojala právě Marie Štechová jako člověka po výtce tvůrčího: stavitele, budovatele. Staví dílo svého života po zákonech vlastního nitra — jest tvůrcem v plném smyslu toho slova, buďtež prostředky jeho sebechudší. A více: jest i *pravzorem* každého tvůrce jiného, *pravzorem tvůrce-umělce* a *tvůrce-básníka*. Vynáší najevo sám zákon, samu podstatu, samu metodu každé tvorby na zemi, všeho tvůrčího díla pozemského: *lásku*.

„Ethický člověk je nemyslitelný bez lásky k Bohu a k bližnímu, bez citu vzájemnosti. Jest bytostí tak nutně citovou jako rozumovou: vnitřní osvícení rozžehuje současně plamen srdce. Jest to plamen, v němž bude spalovati všechny hříchy svého života obětí očištnou. Křivdil, láska spálí křivdu. Ustupoval zbaběle před vlastní zodpovědností; láska očistí jej k hrinství. Uslábl v temnotě vášně: láska ji překoná.“

Básník americké demokracie

Francouzský státník Jules Cambon velebil nedávno jako jeden z dobrých účinků světové války *objevení národa amerického*. Spojené státy severoamerické jevíly prý se až do této války kupou lidí vyvržených na břehy Nového světa, smetených se všech koutů země, bez vnitřní jednotné duše, spojených jedině divokou štvanicí za dolarem; teprve ve válce prý objevili se po prvé Evropě národem, to jest jednotou mravně ideální, sloužící mocné kulturní ideji životní.

Nuže: tento objev mohli učiniti a učinili také opravdu čtenáři velikého amerického básníka Walta Whitmana již před válkou.

Stvořiti Americe básnicko-filosofický výraz rovnocenný a rovnocenný jejím nesmírným skutečností a ještě nesmírnějším možností příštím, vytvořiti *typickou* americkou poesii novou a protivnou staré poesii evropské, již nazývá ne bez opovržení „*literaturou feudální*“, evropskému romantismu byronovskému, „*literatuře nářku*“ (*literature of woe*), poesii radostnou, mužnou, kladnou, vedoucí k životu a stupňující život — hle, takový byl program Walta Whitmana. Neboť zde hned třeba opravit blud, který vedle jiných zahnížil se o něm v mozcích evropských: Walt Whitman nebyl básník spontánní, tvořící bezděky, z vnitřního nutkání, pudově; byl společenský theoretik, dříve než byl básník; a jeho tvorba básnická byla *programová*. Mnoho přemýšlel o poesii a zvláště o *své* poesii; a dobral se pro ni určitých postupů, pevné metody, která měla ovládnouti více než ji — *sám život národní a jeho budoucnost*

jejím prostředkem. Neboť účel jeho tvorby byl opravdu nadlid-
ský, mytický přímo: chtěl ne psáti uzavřenou, esteticky do-
konalou poesii, nýbrž stvořiti metodu, jak vyvolati v život
příští pravé a typické americké básníky a vůbec dokonalé
americké lidi.

Walt Whitman *uzřel* první kolem sebe nový veliký rodící se
svět, chaotický posud, ale vroucí silami, kypivý barbarským
bohatstvím, hýřící zárodky života, štěstí, velikosti; avšak zá-
roveň viděl, že *nikdo z jeho krajanů nevidí této úžasné skuteč-
nosti, tohoto zázraku skutečnosti.* Proč? Z přirozené lenosti nebo
tuposti nebo také proto, že hledí na život schematy staré roman-
tické literatury evropské, které byly kdysi pravdou — alespoň
do jisté míry —, ale odmocnily se v blud, klam, stín postupem
času a hlavně v nové zemi, jako je Amerika. Vyburcovati člo-
věka amerického, dáti mu prozřítí, aby viděl, — takový jest
nejprve cíl Walta Whitmana. Neboť mezi básníkem a prostým
člověkem není podle Whitmana jiného rozdílu, než že básník
jest to *uvědoměle*, čím jest prostý člověk neuvědoměle; básník
a prostý člověk prožívají totéž v podstatě, ale jen básník o tom
ví, jen básník to dovede vyjádřit. *Básník jest jen úplnější člo-
věk.* „Básník jest individuální — jest úplný v sobě: ostatní
jsou stejně dobří jako on; *jenže on to vidí, a oni ne.*“ „*Only he
sees it, and they do not.*“

Otevřít oči prostému Američanu, aby viděl ten zázrak, kte-
rým jest on sám! Ne přemlouvat, ne přesvědčovat, ne dokazo-
vat — *dáti vidět*, takový jest cíl básníkův. Vypodobni člověka
tak, jak jest, — a on užasne nad svou krásou! Řekni mu, jak je
krásný, silný, dobrý, ušlechtilý, a on bude tím vším! Dej mu,
aby uvěřil v sebe, a stvořil jsi jej k podobenství svého ideálu;
učinil jsi jej slavným, velkodušným, bohatýrským! Vytrhni mu
z očí staré prázdné sny — skutečnost jest sen nad všecky sny,
sám úžas, sám zázrak. „Dosti dlouho již snil jsi sny, opovržení-
hodné. Nyní vymyji slepeninu z tvých očí. Musíš zvykati si na
oslňnost světla a každého okamžiku tvého života.“ (*Song of
Myself*, 46.)

Byl-li kdo básník oka, byl to Whitman. Ne darmo řekl:
„Pouhé mrsknutí oka zahanbuje učenost všech časů.“ Sám
nazval své básně „hymnami na počest věcí“; stejným právem
mohly by býti nazvány nepřebíranými nádržemi dojmů a po-
střehů zrakových, kterými *spásal* — doslova *spásal* — básník po-
vrch země a všecku jeho sladkou slunečnou krásu: stodolami
a špýchary, v něž složil tuto svou nehmotnou žeň.

Zorné pole oka básníkovy jest jedinečného objemu; zabírá
tak skoro celý vesmír, jakož Walt Whitman měl přímo ctižá-
dostí podati ne jednotlivé detaily z přírody nebo výseky, „uhla-
zené procházky, úpravné křoviny, motýly, kytky a slavíky
anglických básníků, nýbrž celou zeměkouli s jejími geologic-
kými dějinami, Kosmos, nesoucí oheň a sníh, kroužící nesmír-
nými prostorami, lehký jako pírkó, ačkoliv váží biliony tun“.

Ctižádostí jeho bylo podati Všecko: „neboť schází-li něco,
neschází-li již všecko?“ mínil s dětskou moudrostí. Všecko bez
výběru — právě jako toho žádal Ruskin od výtvarného umělce.
Oba, i Ruskin i Whitman, neviděli stylu ve výběru. Ovšem
i v praxi nepodal všechno, ani nepodával nevybraně; naopak:
ačkoliv to popírá sám a popírají to i kritikové po něm, měl
mnoho kultury a vkusu a kladl své dojmy vedle sebe methodou,
která je odvažovala v jich účinnosti a dávala jim vystoupiti
s největší specifickou váhou.

Karakteristické jest pro něho, že neliší mezi největším a nej-
menším, mezi profánním a svatým, mezi všedním a slavnost-
ním. *Nevnášeti soudu do vidění světa a života*, nezmenšovati
a nezmalicherňovati jich časovými a lidskými sudidly bylo
jeho zásadou. Proto prohlásil „chlup na hřbetu své ruky za právě
tak zajímavý jako kterékoli zvláštní zjevení“; *všecko* uvádí
jej v úžas, *všecko* jest nevyzpytné, *všecko* jest svaté. Málokterý
básník dává ti procítiti před tělem lidským a před jeho úkony
a ději, o nichž se obyčejně v poesii mlčí, poněvadž zdají se býti
konvenčnímu názoru hrubé a sprosté, tolik vzrušení až mystic-
kého; v tom právě tkví básnický paradox Whitmanův, v tom
jest zvláštní ráz jeho zorného úhlu: navodí ti z divadla t. zv.

všedních nebo triviálních dějův a úkonů více chvěje myšlenkového, ideového a náboženského než jiní básníci z obširných rozborů složitých postupů myšlenkových a dialektických. A to proto, že dovede zahleděti se na věci s tím úžasem, jako by viděl je po prvé. A po druhé proto, že dovede viděti je *symbolicky*, to jest cítí vztahy a poměry mezi nimi nebo mezi nimi a sebou, kterých necítili a nepostřehli jiní před ním; *více* vztahů a *jiných*, *nových* vztahů než jiní.

Jeho snahu nevyučovati nic, nepřehlížeti nic, nepodceňovati nic z děl božích vycítíš brzy jako výraz veliké náboženské lásky. Záhy poznáš, že stojíš před duchem pathetickým, opravdovým, který nemá smyslu pro ironii a jiná chytráctví dětí tohoto světa, jenž však nemá také naprosto smyslu *pro pochybování*. Walt Whitman jest nadšenec ne pravdy, ale *víc: Jistoty*. Veliké a poslední Jistoty, která nese nad propastí zemi a na zemi člověka a ve vzduchu ptáka nebo mušku. V tom prameni se poslední příčina velkého kouzla, kterým si tě podmaňuje. Cítíš: svět jest bezpečný, život jest bezpečný, všechno jest dobré, nemůže se ti nic přihoditi, co by stálo opravdu za řeč. Jeho mocná obraznost, jejímž rozletu jest vesmír úzký, cítíš to, má *osu*, má *kořeny*: srdce nejlaskavější, nejobětavější, nejdvojnější, které kdy bilo. (Zde jest to, co sprizňuje jej u nás s Březinou, v Americe se Thoreauem.)

A opravdu: nebýt této konečné kotvy, nesnesli bychom toho letu kosmem, kde řítí se na nás dojmy jako krupobití, kde jsme vrháni střídavě z horkých sfér do studených, kde jsme smýkáni časem a prostorem od nekonečně malého k nekonečně velkému, kde trhá se nám chvílemi pevná půda pod nohama, abychom byli nuceni kroužiti nad propastmi a opeřiti se k tomu účelu perutěmi extase, šilenství a lásky. Walt Whitman naposledy dá ti procítiti a prožiti totéž, co vyslovil Goethe: všechna ta tíseň, všechnen ten tlak jest jen „Ruh in Gott, dem Herrn“.

„Země, to dostačuje,“ praví básník americký; „nepřeji si, aby byla zhvězdění trochu blíže.“ A jinde: „Tvá duše stůjž chladna a klidna před milionem vesmírů.“ Kruh poesie jest

opsán; zde vracíme se do bodu, z něhož jsme vyšli. Není hodnoty nad duši lidskou; není nikde nic většího než ona; ani Bůh není více. „*Nothing, not God, is greater to one than one's self is.*“ Walt Whitman nazývá se sám básníkem Identity, totožnosti: a nyní rozumíš smyslu tohoto slova.

Byl člověk hluboce věřící, ne v theologickém, nýbrž v lidském smyslu slova. „Žádný příval slov nepoví, v jakém pokoji žiji s Bohem a se smrtí,“ čte se ve Zpěvu o sobě; a verš předtím: „A lidstvu pravím: nebuďte zvědaví po Bohu, nebo já, který jsem přece zvědavý po všem, nejsem po Bohu zvědav.“ Býti zbožný nebylo mu ani se modliti, ani se káti, ani vykřikovati jméno boží, ani ztráceti se v prázdné, neplodné spekulaci o jeho vlastnostech. Miloval Boha jako Bernard Shaw, s jehož filosofií i tvorbou vykazuje leckterou obdobu: zásadní protiromantičnost a zásadní protikonvenčnost výrazu — v jeho tvoření. Jeho zbožnost nebránila mu, aby nedoporučoval ti příkladem a vzorem sladkou nevinnost a spokojenou moudrost zvířat. A jeho zbožnost vedla jej také, když hledal a nalézal slova jedinečného soucitu s mravnou i hmotnou bídou lidskou; co pravím soucitu? Ne: jakési plaché lásky a úcty k utrpení lidskému, které na mne působí jako stud duše, že promeškala příležitost připodobniti se jim nebo zabrániti jim.

Byl básníkem demokracie v témže smyslu, jako byl básníkem kosmu. Chtěl býti pouze lidský, a to znamenalo mu samo sebou v Americe: býti demokratický. Chtěl stvořiti americký *typ*, ne výjimku; a svůj ideál, jak pravil výslovně, týčil ne pro aristokraty, pro lidi výjimečné, nýbrž pro *průměr* („*the average man*“). Demokratický bylo mu v Americe souznačné se *životností, skutečností*. Když hledal své veliké základné jistoty, našel jako takovou jistotu vedle člověkovy přesvědčenosti o sobě samém přitažlivost osoby k osobě, pohlaví k pohlaví, země k zemi, slovem *lásku*. Lásky jest mu velikou skutečností života, ne menší než skutečnost lidského já. Jako nepochybuješ o své vlastní totožnosti, tak také nepochybuješ o totožnosti toho, jehož miluješ. Walt Whitman má *vědomý a vytříbený kult družnosti* jako

málokterý básník druhý — to jest smysl jeho demokratičnosti; dovede sympatisovati nejen s druhem a přítelem, ale i s každým lhostejným chodcem uličním nebo silničním, ne nějakou odtažitou sympatií ze zásady a theorie, nýbrž *srostitě, tělesně, radostně a opojně*: pro ten neb onen plavný pohyb, pro barvu nebo odstín vlasů, záhyb úst, vzpřímený a pružný chod těla, jasnou záři čela, zvláštní teplý hovorný smích nebo zvláštní pokorný nebo provinilý úsměv. Jest nevyčerpatelný v tom, kolik vynáší svou horkou, dychtivou sympatií pozorovatelskou znaků a nápovědí, na něž připíná vášeň své družnosti. Jest jedinečný v tom, jak vystihuje krásné jinochy, mladé muže, ženy, starce, černochoy, kováře, řezníky, strojníky, veslaře, farmáře stále znova a znova, bez únavy, s opakováními, neboť má potřebu promilovati je se všech stránek a ve všech směrech.

Tím vším ztělesňuje nám Ameriku jako národ a jako kulturu. Jest dnes již americkým *mythem* tento někdejší dřevoštěp s podivně jasnou, otevřenou, nezáludnou tváří, přítel Lincolnův, tiskař a novinář, učitel, ošetřovatel raněných a naposledy stařec samotář mrtvicí raněný v trudném pustém hnízdě newjerseyském. V Evropě dopustili se nevkusu, že chtěli z mythu vyvoditi formulku a vyráběti touto formulkou verše modernistické po výtce; ale mythus se mstí. Vznikly tak verše špatné, o nic lepší a o nic horší než kterékoli konvenční verše staré známky. Neboť osobnost a poesie byly ve Waltu Whitmanovi jedno jako ve všech velkých zjevch tvůrčích.

Otokar Fischer, který vydal nedávno první svazek svých divadelních úvah (*K dramatu, Problémy a výhledy*, 1919), naznačil sám v této knize několikrát svůj mučivě osobní poměr k látce. Zároveň lyrik i dramatik, kritik i překladatel, duch zvědavý a experimentující i ve své tvorbě básnické, počítá se Fischer výslovně mezi duchy „z rozhraní“, jimž dostalo se údělu zvláště osudného, mezi duchy nespokojené a bojovné, neustále se obrozující, jimž nestačí klidný dar minulosti a přítomnosti, mezi lidi přelomu a přechodu, kteří cítí v dnešku právě mez mezi starým a novým a všemi silami své žíznivé duše vzpínají se za tím „novým“. Vydává dokonce svou knihu z tohoto temného příkazu doby obtížená velikým tajemstvím: Fischer jest přesvědčen, „že se dráha našeho umění blíží éře dramatické“, to jest že *teprve nyní*, po válce světové, kdy naše národní bytost nalezla posléze svůj nejvyšší, státotvorný výraz, ztracený, zdálo se, již navždy, stvoříme pravé básně dramatické v celém výsostném smyslu tohoto slova, které by symbolicky zpodobily vrcholy národní touhy i myšlenky nejinak než renesanční drama anglické nebo klasicistické drama francouzské, moderně romantické drama Ibsenovo nebo socialisticky ironická komedie Shawova.

Odtud podtitul nové knihy Fischerovy *Problémy a výhledy*. Nejde mu o literární historii, která chce vyvolati minulost jako čistý jev v sledu jevů jiných, barevný stín vržený na plátno laternou magikou badatelské obraznosti; nikoliv: Fischerovi jde o minulost jen potud, pokud se ho dotýká přímo, pokud jest